

11 Immigració internacional, població de nacionalitat estrangera a Catalunya i perspectives de futur*

Andreu Domingo

* Aquest treball s'ha de considerar part de la línia d'investigació "Processos migratoris, assentament i estructures familiars: un estudi sociodemogràfic (BsO2001-1233)" finançada pel Plan Nacional I+D del Ministerio de Ciencia y Tecnología.

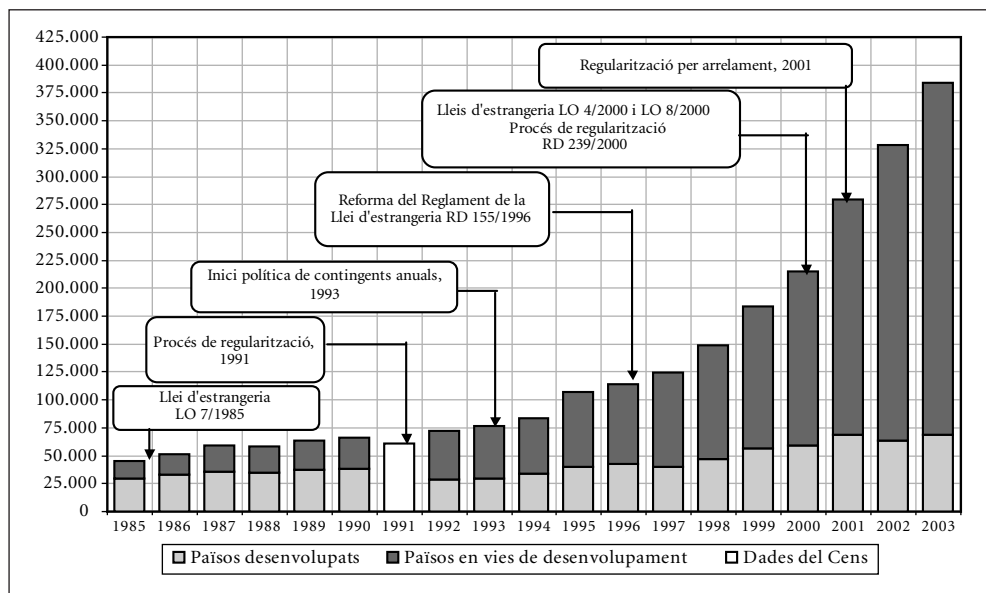
LA TREPIDANT DÈCADA DELS NORANTA

L'augment accelerat dels fluxos migratoris internacionals i, en conseqüència, de la població de nacionalitat estrangera resident a Catalunya d'ençà mitjan anys noranta, i la irregularitat en què viu part d'aquesta població, lògicament s'han traduït en l'interès sobre el seu paper, el seu encaix, i la seva evolució futura. Així, mentre el flux d'estrangers que el 1996 arribava a Catalunya no assolía les 9.000 persones, l'any 2001 sobrepassava les 65.000. Acceleració dels fluxos explica que el registre de la població amb permís de residència s'hagués triplicat entre el 1996 i el 2003, fins a arribar als 383.938 permisos en vigor a 31 de desembre del 2003, alhora que els empadronats un any abans ja s'havien quintuplicat passant amb escreix del mig milió de persones, amb 544.670 empadronats a 1 de gener del 2003 segons el Padró Continu, de manera que representaven el 8,12% de la població de Catalunya.

Durant aquests anys, en els quals el creixement del volum dels efectius ha estat espectacular, també han variat de forma considerable les característiques sociodemogràfiques dels immigrants estrangers: noves procedències han emergit, amb especial importància algunes nacionalitats llatinoamericanes (Equador i Colòmbia), alhora que la voluntat d'assentament transformava els perfils sociodemogràfics de la població estrangera, de nous i antics orígens (notablement els marroquins). Dels joves homes o dones pioners del procés migratori, majoritaris al començament dels noranta, l'arribada dels quals

repercutia gairebé exclusivament en el mercat de treball, hem passat a la progressiva importància del reagrupament familiar, i la conseqüent presència en altres àmbits, com el sistema escolar o sanitari, o el mercat de l'habitatge, amb què encetàvem el segle XXI. Si a mitjan anys noranta els comportaments demogràfics dels estrangers eren estadísticament insignificants i tenien una incidència nul·la en el conjunt dels fenòmens demogràfics a Catalunya, l'any 2002 els 9.564 naixements en els quals com a mínim un dels progenitors tenia nacionalitat estrangera representaven el 14% del total; els 3.564 matrimonis amb un dels cònjuges estranger eren l'11,5% del conjunt de matrimonis, i de totes les altes produïdes en els municipis de Catalunya, les efectuades per estrangers arribaven a ser el 18,2%, apuntant al protagonisme que van adquirint també a les migracions internes.

En el transcurs d'aquest període, per intentar respondre a la transcendència que el corrent migratori internacional prenia en el conjunt d'Espanya, les iniciatives legislatives pensades per regular els fluxos i per definir els drets i els deures de les persones de nacionalitat estrangera, de vegades de manera contradictòria, també s'han incrementat, de manera que es dona una complexa relació causal amb el fenomen migratori, la població estrangera i el seu registre estadístic. Recordem que si els noranta s'inauguraven en aquest terreny amb la Reforma del Codi Civil en l'accés a la nacionalitat espanyola (Llei 18/1990) i tot seguit amb la regularització del 1991 —estretament relacionada amb la signatura d'Espanya del tractat de Schengen sobre la lliure circulació de persones—, i amb l'experiment d'una primera iniciativa per regular els contingents de treballadors a partir del 1993, la segona part del decenni i els primers anys del segle XXI han estat testimonis d'una frenètica activitat legislativa que afecta diferents aspectes de les condicions de vida de la població estrangera resident en territori espanyol. Entre els més notables podem esmentar el Nou Reglament d'execució de la Llei Orgànica 7/85, l'any 1996 (que en la pràctica va significar una regularització dirigida a persones reagrupades), l'aprovació d'una nova Llei d'estrangeria l'any 2000 (Llei Orgànica 4/2000 d'11 de gener), la seva reforma en clau limitadora el mateix any (Llei Orgànica 8/2000 de 22 de desembre), i una segona reforma que, a l'espera del reglament corresponent, promet ser encara més restrictiva (14/2003), iniciatives a les quals haurem d'afegir les dues regularitzacions extraordinàries que es van succeir consecutivament l'any 2000 (la ja prevista a la nova Llei d'estrangeria 4/2000) i el 2001 (l'anomenada Regularitzación por Arraigo).

Gràfic 1.**Evolució dels permisos de residència. Catalunya, 1985-2003**

Font: *Anuario Estadístico* (INE); *Anuario Estadístico de Extranjería* (Comisión Interdepartamental de Extranjería), diversos anys; *Anuario de Migraciones, 1994* (Dirección General de Migraciones). Elaboració del Centre d'Estudis Demogràfics.

Per acabar, durant la dècada dels noranta el sistema estadístic directament o indirecta interessat a copsar les migracions i les característiques i els comportaments demogràfics de la població estrangera, a més de la millora d'alguns dels registres ja existents (en la cobertura, definició i difusió), n'ha produït d'altres. En primer lloc, caldria fer esment de l'aprovació de la Llei Reguladora de les bases de règim local, que estableix per primer cop el dret i el deure d'empadronament de totes les persones que resideixen en un municipi, independentment de la seva situació legal. Aquesta mesura, conjuntament amb els rumors que s'acostava una nova regularització i que el paper de l'empadronament podria servir d'acreditació del temps que es portava vivint al país, va canviar absolutament la conjuntura anterior de subregistre, passant en ocasions a l'oposada de duplicació de l'empadronament, de moltes persones de nacionalitat estrangera. En

segon lloc, des del 1996 s'implementa un nou registre de població sobre la base de les altes i baixes del Padró, l'anomenat Padró Continu, que permetrà tenir informació de la població anualment a partir del 1998, i que està cridat a convertir-se en una de les primeres fonts sobre els efectius de població estrangera, tot i els problemes de duplicacions que pot presentar. En tercer lloc, i ja encetat el segle XXI, es disposa del *Cens de població i habitatge 2001*.

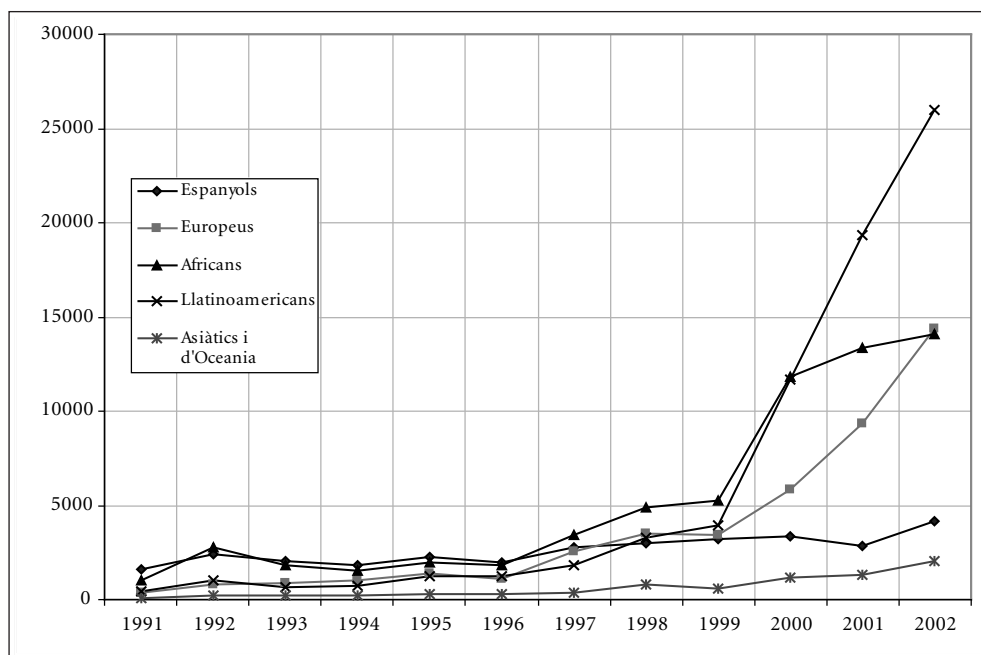
L'evolució que s'ha anticipat, en la qual l'acceleració, els canvis en l'estructura per sexe i edat, la diversificació d'origens i la irregularitat n'han estat els trets principals, no difereix en termes generals del que hom ha pogut observar al conjunt de la Unió Europea (Salt, 1999; i Salt, Clarke, i Schmidt, 2000). Respecte a altres països, les característiques més destacables per a Catalunya podrien ser la novetat de la immigració internacional i la seva especial intensitat; d'igual manera que ho són per a Espanya i la resta d'estats europeus, que fins fa relativament poc se singularitzaven per haver estat zones predominantment emigratòries —com ho són els països mediterranis de la Unió, però també Finlàndia i Irlanda. No obstant això, per a Catalunya, la interpretació d'aquesta evolució i les conseqüències que tindrà sobre el futur del país són substancialment diferents si es té en compte la seva història demogràfica durant tot el segle XX i el lloc central que han ocupat els moviments humans, no només en termes estrictament demogràfics (Cabré, 1999).

ACCELERACIÓ I DIVERSIFICACIÓ DE FLUXOS: EL PROTAGONISME LLATINOAMERICÀ

A partir de la segona meitat dels noranta, les altes procedents de l'estranger es disparen (incloent els immigrants de nacionalitat espanyola): el 82% de les 171.580 entrades comptabilitzades des del 1991 corresponen a les registrades entre el 2000 i el 2002, en clara connexió amb els processos de regularització abans esmentats. Encara que la cobertura del registre ha millorat, quant al volum hem de prendre aquestes dades com un mínim; mentre que pel que fa a la composició (sexe, edat i nacionalitat) són més fiables. A aquests corrents, haurem d'afegir els estrangers que procedeixen de la resta d'Espanya, migracions que també s'han incrementat notablement: si a principis

Gràfic 2.

Fluxos internacionals arribats a Catalunya per grans agrupacions continentals, 1991-2002

Font: Estadística de Variaciones Residenciales (INE).

de la dècada els estrangers no arribaven al 2% de totes les altes, l'any 2002 ja en representaven la tercera part.

Juntament amb l'acceleració dels fluxos internacionals, el que més destaca ha estat la seva diversificació i la diferent evolució per nacionalitats, tal i com es pot apreciar en el gràfic 2. Si bé tots els corrents experimenten remuntades importants, Amèrica Llatina despunta per sobre els altres, aportant ella sola gairebé la meitat de les altes d'estrangers del flux registrat aquests tres darrers anys, i s'alenteixen fins i tot els fluxos corresponents al continent africà. Aquesta puixança de la immigració llatinoamericana, afavorida per les operacions de regularització, ha fet parlar alguns autors de clara

preferència (Izquierdo, López de Lera i Martínez Luján, 2002). L'increment sud-americà ha tingut dos protagonistes clars: l'Equador i Colòmbia. Tot i que la presència d'immigració equatoriana es pot relacionar amb la forta crisi econòmica d'aquesta república a partir de la dolarització de la seva economia l'any 1996, i la colombiana amb el greu deteriorament de les condicions socioeconòmiques del país, la raó de l'increment inusitat d'ambdós països s'hauria d'explicar també per l'efecte incentivador sobre els projectes migratoris de l'anunci de demanda de visat, com efectivament es va exigir a partir de l'any 2002.

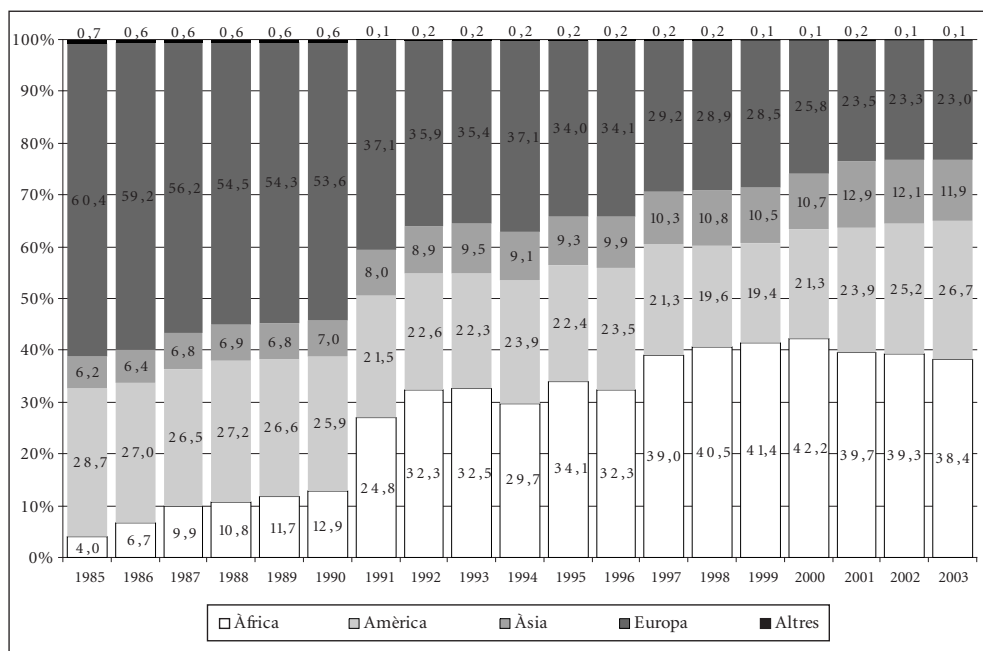
LA POBLACIÓ DE NACIONALITAT ESTRANGERA A CATALUNYA

Com era d'esperar, el canvi en la composició de fluxos s'ha traduït en la distribució dels orígens per als efectius de població i, en el registre dels permisos de residència en vigor (gràfic 3), la població europea, que fins al començament dels noranta conservava la primacia dels permisos, l'any 2003 ha vist minvar la seva representació al 23%, en benefici dels americans que en representen la quarta part i dels africans, que en ratllen el 40%. I encara haurem de tenir en compte que els requisits per accedir a la nacionalitat espanyola segons es va establir a la reforma del Codi Civil de desembre de 1990 (Llei 18/1990) beneficiava clarament les persones de nacionalitat llatinoamericana enfront d'altres estrangers (dos anys de permanència regular i continuada enfront dels deu anys exigits a altres nacionalitats), fent més probable d'aquesta manera que hagin desaparegut del registre en obtenir la nacionalitat espanyola.

Si es considera l'evolució per nacionalitats, encara es fa més palesa la diversificació d'orígens i el canvi de pes, sempre dins la constant d'una major presència dels països en via de desenvolupament. Si a l'inici de la dècada el Marroc, l'Argentina, Suïssa i els Estats Units d'Amèrica eren les úniques nacionalitats no pertanyents a la Unió Europea entre les deu primeres (amb el quart, el sisè, el vuitè i el desè lloc respectivament), l'any 2002 el Marroc va passar a ser la nacionalitat capdavantera en concentrar el 27% de tots els residents, seguida de l'Equador amb el 9,7%, i Colòmbia amb el 6,7%. A més el Perú, l'Argentina, la República Dominicana i Gàmbia també eren entre les deu nacionalitats amb més permisos de residència en vigor, com es pot observar al gràfic 4.

Gràfic 3.

Permisos de residència a Catalunya. Percentatges per agrupacions continentals 1985-2003

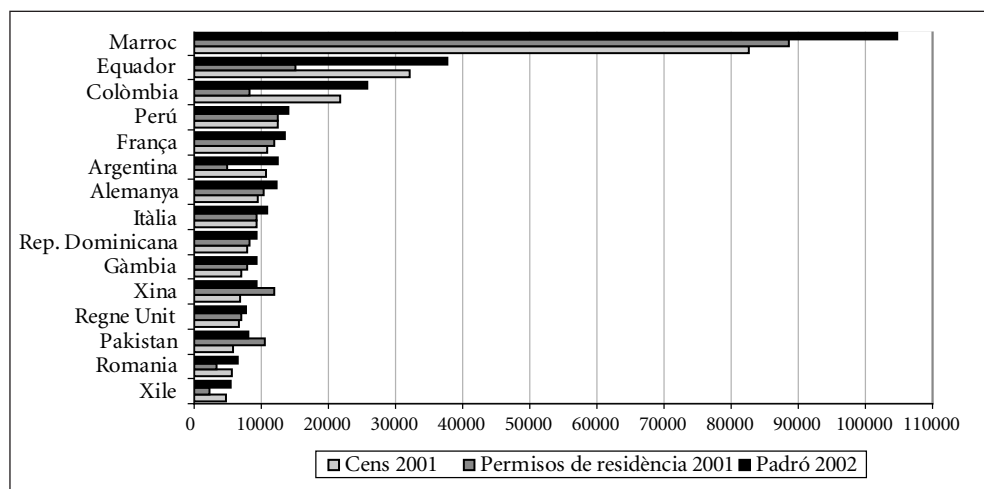
* Les dades de l'any 1991 corresponen al Cens de Població.

Font: *Anuario Estadístico* (INE); *Anuario Estadístico de Extranjería* (Comisión Interdepartamental de Extranjería), diversos anys; *Anuario de Migraciones, 1994* (Dirección General de Migraciones). Elaboració del Centre d'Estudis Demogràfics.

Com ja s'ha comentat anteriorment, la coincidència de diverses sèries estadístiques amb dates de referència comparables ha portat la desagradable sorpresa d'una gran discrepància. Com es pot observar al gràfic 4, les diferències entre les tres fonts són majúscules, i l'exercici aproximatiu de restar els permisos en vigor dels censats, o dels empadronats, dóna unes xifres del tot escruixidores imputables a la irregularitat per algunes nacionalitats; més si tenim en compte que es tracta de recomptes realitzats just després de dues regularitzacions. En termes relatius estaríem assumint que, segons la comparació dels permisos i del Padró Continu, un 59,7% dels equatorians i un 68%

Gràfic 4.

Nombre de residents estrangers a Catalunya segons el Cens 2001 (1/11/2001), els permisos de residència del 2001 (31/12/2001) i el Padró Continu del 2002 (1/01/2002) per a les 15 nacionalitats més nombroses

Font: Censo de población y vivienda 2001 (INE), Permisos de residencia 2001 (*Anuario de Extranjería 2001*, Ministerio del Interior) i Padró Continu 2002 (INE).

dels colombians a Catalunya es trobaria en situació irregular, molt per damunt de les magnituds dels marroquins, que continuen essent la primera nacionalitat amb 104.794 empadronats i 88.642 permisos de residència. Aquestes diferències ens haurien d'alertar d'una banda sobre la qualitat de les dades (possibles duplicacions en el Padró Continu, és a dir sobreestimació; o bé possible subestimació en el Cens), tot i que, com es pot contemplar per casos com el de la Xina o el Pakistan, els biaixos per nacionalitats tampoc no resulten sistemàtics; d'altra banda, ens hauria de fer pensar en l'anomenat "efecte crida" de les regularitzacions quan, a més de presentar-se com extraordinàries, s'anuncien com l'inici de mesures encara més restrictives: retenció de població, anticipació de projectes migratoris i reagrupament familiar.

PERSPECTIVES DE FUTUR: LES ARRELS DE LA INCERTESA

L'impacte del sobtat augment de la població de nacionalitat estrangera sobre els àmbits més diversos de la societat receptora explica l'expectació despertada per la previsió de futurs horitzons en què la migració internacional es copsa com a nuclear. L'expectació, sovint formulada com a preocupació, és encara més palesa quan parlem de la planificació de serveis de l'Administració local i en general d'aquelles institucions més properes a la persona de nacionalitat estrangera. Des d'aquesta perspectiva no ens ha d'estranyar que es multipliqui la demanda relativa a la previsió de l'evolució dels moviments migratoris —sobretot en la mesura i la caracterització demogràfica dels protagonistes dels fluxos internacionals—, així com les preguntes sobre les conseqüències del creixement de la població estrangera resident en diferents àmbits territorials i per a variats horitzons de futur. Aquest legítim interès s'ha traduït en el requeriment i la producció d'estimacions referents als fluxos futurs i de projeccions de la població de nacionalitat estrangera, sol·licitud que els demògrafs no sempre podem satisfer, per diverses raons, tècniques i conceptuals, que crec que cal explicar encara que sigui succintament per entendre el rebuig a alguns exercicis que no mereixen el nom de projeccions (i que per tant no citaré) i per situar algunes de les estimacions publicades en el seu context concret.

Abans de res és indispensable diferenciar clarament entre el que significa d'una banda la previsió dels fluxos futurs, és a dir, les persones que en un moment determinat arribaran a un lloc considerat i les seves característiques sociodemogràfiques —és a dir, els immigrants estrangers—; i de l'altra, l'estimació de la població de nacionalitat estrangera resident en un lloc concret, aquí a Catalunya, en diferents horitzons temporals i amb les seves característiques. El que en demografia anomenem *efectius* o *estocs* de població en contraposició als *fluxos* abans esmentats.

L'estimació dels fluxos

El primer exercici, l'estimació dels fluxos, és un exercici plenament demogràfic en el sentit que el fenomen projectat, la migració, conforma un objecte d'estudi clàssic de la demografia com a disciplina i a més constitueix una pràctica habitual i ineludible en

el càlcul de l'evolució de tota la població. En els darrers anys l'acceleració dels fluxos internacionals ha convertit el saldo migratori positiu (la diferència entre els que arriben, immigrants, i els que se'n van, emigrants), en el component essencial del creixement demogràfic de Catalunya i per tant, ha provocat que estimar aquesta dada esdevingui un dels factors claus per preveure el creixement futur de la població. Aquest és el tipus de projeccions que fan la majoria de centres d'estadística i demografia oficials d'arreu del món, i que al nostre país s'han caracteritzat pel seu conservadorisme, en termes de la prudència exhibida en l'estimació dels fluxos futurs. Per què? De tots els fenòmens demogràfics que cal tenir en compte en el càlcul de l'evolució de la població ja a curt termini, precisament les migracions constitueixen el de més difícil previsió: els canvis en la mortalitat o en la fecunditat solen produir-se a un ritme més lent i amb tendències més fàcilment previsibles a causa de la major inèrcia. Com hem vist, les dades que registren el fenomen de la migració i en especial les migracions internacionals, i sobre les quals s'haurien de basar les hipòtesis de partida de les projeccions, es mostren molt poc fiables per la seva cobertura deficient, i són pràcticament inexistentes en el cas de les sortides d'estrangers; així doncs, les xifres referents a l'arribada poden ser considerades sempre un mínim, mentre que les referents a les sortides (l'emigració d'estrangers sia per retorn, sia perquè es mouen cap a tercers països), estan obligades a ser pures especulacions: només des de l'any 2002 l'INE efectua unes primeres estimacions a partir de dades del registre consular que caldria avaluar. La raó per la qual la majoria de les previsions efectuades a Espanya o a Catalunya sobre el creixement del volum de les migracions internacionals ha fet curt, a banda de la prudència esmentada, és la imprevisibilitat dels efectes legislatius sobre el fenomen estudiat. Em refereixo a l'evident efecte d'atracció que tenen les diverses regularitzacions o altres mesures legislatives, com l'anunci de l'exigència de visat per a diferents països (notablement per l'Equador i Colòmbia), canvis que han afectat el volum però també la composició per sexe i edat d'aquests fluxos (veure Institut d'Estadística de Catalunya, 2004).

L'estimació dels estocs

Projectar la població de nacionalitat estrangera entra en altres problemes tècnics i conceptuals greus, que ja aquí vull anticipar, i que desaconsellen completament aquesta

mena d'exercici. En primer lloc, haurem de considerar que per projectar la població estrangera, ultra l'entrada de nous immigrants i la sortida de població de nacionalitat estrangera cada any —és a dir, a més de l'operació anterior, consistent a estimar els fluxos d'entrada i sortida—, caldrà afegir l'estimació de la dinàmica demogràfica de la població immigrada de nacionalitat estrangera; bàsicament caldrà preveure la seva fecunditat (per sumar-hi els naixements que es poden produir) i la seva mortalitat (per restar-ne les defuncions). La discrepància monumental en el simple recompte dels efectius, com s'ha vist entre el Padró Continu, el Cens i els permisos de residència, compromet definitivament les anàlisis referents als comportaments demogràfics. Així, per exemple, amb una població sobreestimada com la que sembla que és la del Padró Continu, en el càlcul de la fecunditat estariem inflant el denominador, i obtindríem com a resultat una fecunditat per sota de la real; mentre que amb el Cens, que podria estar subestimant els efectius, l'efecte obtingut seria el contrari, augmentar la intensitat de la fecunditat per sobre dels nivells reals. Com que els biaixos observats entre ambdues fonts no són sistemàtics ni per la nacionalitat ni per la desagregació territorial, la incertesa dels resultats s'ha de considerar encara major.

La introducció d'hipòtesis diferencials en els comportaments demogràfics en funció de la nacionalitat de la població comporta una sèrie de pressupòsits i de requisits tècnics que, com dèiem a l'encapçalament d'aquest apartat, desaconsellen la seva realització. Perquè la projecció fos rigorosa caldria disposar prèviament de la projecció de l'estructura de la població per sexe, edat i nacionalitat, per a tots els anys, apuntant hipòtesis contrastades sobre la immigració estrangera en funció de la seva procedència. A més, caldria contemplar hipòtesis diferencials de fecunditat i de mortalitat, i per construir-les caldria que es tinguessin en compte nivells discriminants per l'edat, la convergència de les diverses subpoblacions observades, l'impacte de la residència en el comportament reproductiu i en la millora de l'esperança de vida, sense oblidar la formació de famílies amb persones de nacionalitat espanyola (d'origen estranger i d'origen espanyol per separat). La indeterminació que planteja tota aquesta sèrie d'hipòtesis i pressupòsits, afegida a la feblesa de les fonts, fan més que dubtosos els resultats pel que fa a la població estrangera obtinguda així, i introduirien un error clarament superior al que es comet si considerem la fecunditat o mortalitat generals, en el cas que el càlcul continuï dirigit a l'estimació del creixement de la població total (veure

Devolder, Domingo, Garcia, 2003). D'altra banda, la relativa novetat de l'assentament de la població estrangera explica que les poques dades estadísticament significatives sobre fecunditat, nupcialitat i mortalitat fins fa un quinquenni fossin completament irrelevantes. Tant és així que la variable "nacionalitat" no es va explotar fins el 1989 en el cas dels matrimonis, el 1996 en els naixements, i el 1999 en les defuncions. L'escassetat de les sèries temporals fa impossible avançar hipòtesis meticuloses sobre la tendència futura per incorporar a les hipòtesis de partida.

En segon lloc, hi afegirem una darrera consideració de caire teòric que palesa encara més els perills d'aquests exercicis. A diferència de l'estimació de fluxos, l'estimació dels estocs no s'ha de considerar un procediment estrictament demogràfic, en el sentit que la definició de la població projectada és clarament extrademogràfica: ser o no ser estranger és definit per la legislació. Així doncs, el càlcul de l'evolució de la població estrangera hauria de comptar també amb la substracció sistemàtica de les futures naturalitzacions, o dit d'una altra manera, hauria de preveure les polítiques que delimiten l'accés a la nacionalitat espanyola per les diferents nacionalitats i per cada moment determinat, i com afectaria l'aplicació d'aquestes polítiques al volum dels efectius. Però encara més preocupant que la dubtosa previsibilitat d'aquest còmput és la creació mitjançant les tècniques pròpies de la demografia de dues o més subpoblacions (la de nacionalitat espanyola i la de nacionalitat estrangera per començar), amb una cobertura demogràfica separada (cadascuna amb la seva pròpia dinàmica) i projectar-les en el temps de forma obligadament estanca: les poblacions així creades i projectades no corresponen de cap manera a l'evolució real, molt més complexa. Per dir-ho ras i curt: aquest tipus d'exercici no ens informa gens de la realitat que ens espera, i sí que encarna i crea divisions poblacionals a partir de la política d'accés a la nacionalitat, que comporten una balcanització de la societat i la pràctica impossibilitat de pensar en el procés d'integració, fixant numèricament comportaments i identitats. Mai no ens cansarem de repetir que de cap de les maneres les estadístiques poden retre compte de l'etnicisme d'una població determinada, i menys encara de la identitat d'un individu. El resultat d'aquestes pràctiques obre clars interrogants sobre la seva eficàcia i la seva instrumentalització política, ja que, en els pocs països on s'han executat, han acabat en agres polèmiques dintre i fora de la professió sense cap benefici aparent (veure Le Bras, 1997 i 1998; Tribalat, 1997; Brancós i Domingo, 2002; i Cohen, 2002).

Per acabar, caldria considerar els exercicis prospectius basats en l'estimació del volum mínim de població immigrada sota diferents supòsits, per contrarestar els efectes de la dinàmica demogràfica que impera a la majoria de països occidentals, que provoca l'envelliment de la seva població i un possible descens d'efectius. Aquesta classe de càlculs, que va popularitzar l'estudi de la Divisió de Població de Nacions Unides donat a conèixer l'any 2000, han estès la denominació de "migracions de substitució" o "migracions de reemplaçament". La seva major virtut ha estat assenyalar els efectes positius, alhora que els relativitzava, de la immigració en l'evolució futura de la població i en l'impacte sobre la població activa, per la reducció a l'absurd dels pressupòsits de les projeccions anomenades tendencials (veure, pel cas espanyol, Fernández Cordón, 2004). El major defecte, en canvi, ha estat la confusió que van introduir en la discussió sobre el paper i l'esdevenidor de les migracions en la seva difusió mediàtica (veure Coleman, 2000 i Brancós i Domingo, 2000). La conceptualització de les migracions sota l'epígraf de la "substitució" restringeix l'abast de la seva aportació social a una única dimensió poblacional supeditada a l'activitat i la relació de dependència, i dirigeix implícitament les polítiques d'immigració cap a la via de la gestió de la força de treball, oblidant d'altres facetes (Domingo, 2002). En tot cas, ha de quedar clar que la finalitat d'aquests exercicis no és preveure ni els fluxos futurs ni els estocs i les seves característiques, sinó comparar els hipotètics efectes que diferents fluxos tindrien en possibles evolucions de la població.

PER PENSAR EL FUTUR

La dificultat intrínseca que entranyen les previsions demogràfiques en matèria de migracions internacionals no ens ha de fer renunciar a pensar el futur. L'única forma però, per evitar engrandir el cúmul de despropòsits en què s'ha convertit l'escriptura de la "història del futur" consisteix a raonar demogràficament les hipòtesis de partida.

Les tendències de les migracions internacionals i de la població de nacionalitat estrangera a Catalunya varien ostensiblement depenent de l'horitzó temporal que considerem, paral·lelament al grau de certesa de les previsions. A curt termini, en el que resta de dècada, cal esperar un creixement i una feminització sostinguts dels fluxos que, en

termes d'efectius, hauria de situar els nivells de Catalunya entre els més elevats de la Unió Europea, entre el 10% i el 15% de la seva població total. Alhora, l'assentament de la població ja arribada, el reagrupament familiar, però també la pròpia dinàmica demogràfica de la població estrangera, farà que en el proper quinquenni l'estructura de la població de nacionalitat estrangera continuï igualant la relació entre els efectius masculins i femenins, i presenti una major distribució per edats per a les nacionalitats amb el major nombre d'efectius i més anys entre nosaltres. Durant aquest temps, també és raonable pensar que els principals fluxos experimentin variacions quant a la procedència, amb l'increment d'algunes que fins ara eren emergents (el Pakistan o Romania, per exemple) i l'aparició de noves nacionalitats, aquestes sí de difícil previsió. Per horitzons més llunyans, els canvis demogràfics i econòmics poden alterar completament la nostra percepció dels corrents migratoris i el seu perfil sociodemogràfic.

La condició determinant per al creixement i el volum dels propers fluxos continuarà essent la situació econòmica: el motor de les migracions internacionals és el desnivell econòmic que el procés de globalització continua alimentant. Des d'aquest punt de vista, els anomenats "factors d'atracció" s'hauran de considerar molt més decisius que els anomenats "factors d'expulsió" per entendre la lògica migratòria. Els factors d'expulsió poden incidir de forma determinant en la composició i l'origen de les migracions que es pot preveure que arribaran, però no en l'existència del moviment migratori mateix. De la mateixa manera, l'evolució demogràfica recent pot jugar un paper essencial en les característiques de la demanda, però no se n'hauria de considerar l'arrel. En tot cas, els desequilibris econòmics entre el lloc d'origen i el lloc de destinació, i no pas els demogràfics, són els que fomenten els corrents migratoris.

La Catalunya que a les darreries del segle xx ha endegat en escassament vint-i-cinc anys un prodigiós allargament en l'esperança de vida i un notable procés d'equiparació dels sexes és un país amb una demanda creixent d'immigració. Les expectatives d'entrada en el mercat de treball d'unes generacions joves decreixents i amb alts nivells de formació, juntament amb l'elevada potencialitat d'incorporació de les joves generacions femenines en el context de l'extensió de les famílies de doble ingrés i de la verticalització de les estructures familiars, estan generant una demanda creixent d'ocupació que està destinada a ser coberta per persones de nacionalitat estrangera. En aquest sentit, com

he defensat en altres ocasions, s'ha d'entendre que la població estrangera immigrada és complementària a la població ja resident al país: fa possible la seva promoció social, especialment la dels joves i la de les dones (Domingo, 2002).

Quant a les transformacions en l'estructura de la població, considero que existeixen tres factors primordials per preveure un increment dels corrents migratoris femenins que la modificaran substancialment. Els dos primers són de tipus endogen, deguts a l'evolució demogràfica a Catalunya, i un tercer factor, exogen, és degut a les transformacions que es puguin enregistrar en els principals països emissors. Aquests factors són: *a*) el reagrupament familiar de la població estrangera ja instal·lada al país; *b*) l'augment de la demanda en el sector terciari (que és el que més activitat femenina concentra); i *c*) la creixent autonomia de la dona en els països d'origen (que permetrà l'inici de projectes migratoris femenins en alguns d'aquells indrets on fins fa poc eren exclusivament masculins, com per exemple el Marroc).

A la feminització, com hem dit, haurem d'afegir un creixement del nombre d'infants, sigui per reagrupament, sigui perquè han nascut al país. Naixements que s'incrementaran de forma molt ràpida els propers deu anys, per la suma continuada del nombre de dones de nacionalitat estrangera en edat fèrtil més que no pas per unes pautes de fecunditat extraordinàriament elevades. Finalment, tampoc no s'hauria de descartar l'augment significatiu de gent gran de nacionalitat estrangera (on s'haurà de preveure tant la immigració de gent gran, per la via del reagrupament, o com a migracions residencials de jubilats, més la maduració de la població que no es nacionalitzi espanyola).

A llarg termini, passat el primer terç del segle XXI, les transformacions globals, com ara el descens accelerat de la fecunditat en els països actualment emissors de població, i la subsegüent reducció dels seus efectius generacionals, sobretot si van acompanyats d'un més que desitjable desenvolupament econòmic, poden variar completament la percepció i les polítiques d'immigració dels països integrants de la Unió Europea. Com ja ho són a hores d'ara, els joves a Catalunya seran cada cop més escassos i millor formats (més cars en termes d'inversió de capital humà). Un canvi d'aquestes magnituds a escala planetària pot traduir-se en una competència creixent entre els països desenvolupats per aquests recursos que, a banda de la recerca de nous jaciments d'activitat en altres

franges d'edat de la mateixa població, i dels processos de deslocalització industrial cada cop més ràpids, hauria de conduir a una revolució en les polítiques migratòries.

Mentrestant, i en darrer lloc, però no menys important, la legislació determinarà les condicions de vida de les persones de nacionalitat estrangera, però també el lloc que ocuparan en la Catalunya del futur, tant mitjançant la regulació dels fluxos com la delimitació dels drets i deures de la població estrangera, i amb la definició del marc d'integració. Les mesures que avui dia ja s'estan prenent són les que configuraran la cohesió social del país. La definició de l'estrangeria no és altra cosa que la definició d'un projecte de futur, en què el gran perill a hores d'ara és conformar una societat estratificada segons criteris etnicistes a canvi de guanys immediats en el rèdit electoral i els beneficis obtinguts pels baixos costos laborals d'una població mantinguda en un sistema de precarietat i indefensió jurídica. Tenir les migracions com a fenomen central del creixement demogràfic no es pot presentar per a Catalunya com una novetat, ans al contrari, el que vivim ara és la internacionalització dels fluxos en un sistema demogràfic que té més d'un segle d'història i que s'està estenent per tots els països desenvolupats. En aquest sentit, les lliçons per entendre el present i construir el futur s'haurien d'extreure principalment del nostre passat i no cercar-les en la projecció d'interessats, catastrofistes i pseudodemogràfics horitzons d'avenir.

Referències bibliogràfiques

BRANCÓS, Inés i DOMINGO, Andreu (2000), "Migracions de reemplaçament o complementàries?", a *Quaderns de Serveis Socials*, núm. 17, pàgs. 18-23.

BRANCÓS, Inés i DOMINGO, Andreu (2002), *Entre el flujo y el stock: el análisis demográfico de las migraciones internacionales y de la población de nacionalidad extranjera en España*. A CHECA, Francisco (ed.), *Las migraciones a debate. De las teorías a las prácticas sociales*. Barcelona: Icaria/Institut Català d'Antropologia. pàgs. 55-87. També a *Papers de Demografia*, núm. 172.

CABRÉ, Anna (1999), *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa.

COHEN, Arón (2002), "Las categorías estadísticas de la inmigración: acotaciones a un debate francés", a *Actas del III Congreso de la Inmigración en España*, vol. 2, Granada, pàgs. 213-222.

COLEMAN, D. (2000), “ ‘Who’s afraid of low support ratios?’ A UK response to the UN Population Division Report on ‘Replacement Migration’ ”, a *Expert group Meeting on Policy Responses to Population Ageing and Population Decline*, Nova York: Nacions Unides.

DEVOLDER, Daniel; DOMINGO, Andreu i GARCÍA, Joan (2003), “Fecundidad diferencial y potencial de reagrupación familiar de la población de nacionalidad extranjera de la Comunidad de Madrid a partir del Padrón Continuo a 1/1/1999”, a *Papers de demografia*, núm. 224.

DIRECCIÓN GENERAL DE ORDENACIÓN DE LAS MIGRACIONES (2002), *Anuario de Migraciones 2002*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

DOMINGO, Andreu (2002), “Reflexiones demográficas sobre la inmigración internacional en los países del sur de la Unión Europea”, a *Actas del III Congreso de la Inmigración en España*, vol. 2, Granada, pàgs. 197-212.

FERNÁNDEZ CORDÓN, Juan Antonio (2004), “Demografía e inmigración”. *Economistas*, núm. 99, pàgs. 16-27.

LE BRAS, Hervé (1997), “Dix années de perspectives de la population étrangère: une perspective”. A *Population*, núm 1, pàgs. 103-133.

LE BRAS, Hervé (1998), *Le démon des origines. Démographie et extrême droite*. París: L’Aube.

INSTITUT D’ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2004), *Immigració estrangera a Catalunya. Recull de dades*. Mimeo.

IZQUIERDO ESCRIBANO, Antonio; LÓPEZ DE LERA, Diego, i MARTÍNEZ LUJÁN, Raquel (2002), “Los preferidos del siglo XXI: la inmigración latinoamericana en España”, a *Actas del III Congreso de la Inmigración en España*, vol. 2, Granada, pàgs. 237-250.

POPULATION DIVISION UNITED NATIONS (2000), *Replacement migration: is it a solution to declining and ageing populations?*, Nova York: Nacions Unides.

SALT, John (1999), *Current Trends in International Migration in Europe*. Brussel·les: Council of Europe. Mimeo.

SALT, John; CLARKE, James, i SCHMIDT, Sandra (2000), *Patterns and trends in international migration in Western Europe*. Brussel·les: Eurostat, European Commission.

TRIBALAT, Michèle (1997), “Une surprenante réécriture de l’histoire”, a *Population*, núm 1, pàgs. 137-147.